

CONCEPTUALIZAREA DREPTULUI CONTRACTELOR COMERCIALE

Alexandru CUZNEŢOV,
doctor în drept, conferenţiar universitar (USM)

Anume în urma cercetării evoluției contractelor comerciale prin prisma perioadelor istorice ale sale, putem afirma cert că atât dreptul civil, cât și dreptul comercial (dreptul afacerilor – în accepțiunea modernă) au transmis, puțin câte puțin, contractelor comerciale un caracter de instituție juridică individuală, cu un aspect vădit autonom în cadrul dreptului privat, acordându-i-se o nișă separată atât în reglementări, cât și în utilizări practice de zi cu zi, fapte ce pot fi probate nemijlocit prin doctrină și prin opera legislativă existentă.

Cuvinte-cheie: contracte comerciale; dreptul afacerilor; conceptul; metoda şi obiectul dreptului contractelor comerciale.

***

Namely as a result of the research of development of commercial contracts through the historical periods of them, we can say definitely that civil law as well as commercial (business law – in the modern sense) transmitted, little by little, to commercial contracts a character of the institutional legal entity, with an aspect manifestly autonomous under private law granting them into a separate niche both in legislation and in practical everyday uses, facts that can be proved directly by doctrine and existing legislative work.

Keywords: commercial contracts; business law; concept; method and subject matter of commercial contracts.

Conceptul dreptului contractelor comerciale. Denumirea, dreptul contractelor comerciale, din start, ne sugerează ideea că această ramură de drept constituie un ansamblu de norme juridice care reglementează contractele comerciale. Această idee este, în mare măsură, corectă, deoarece instituționalizarea acestor norme specifice răspunde unei necesităţi obiective de a satisface legi economice care guvernează activitatea comercială (de antreprenoriat): rapiditatea, punctualitatea, creditul reciproc şi securitatea.

Rapiditatea încheierii şi executării tranzacţiilor comerciale este de natura activității de întreprinzător. Mărfurile şi valorile trebuie să circule cât mai rapid, întrucât timpul înseamnă bani şi orice întârziere este o pierdere. Ca răspuns la această necesitate, se simplifică formalităţile privind încheierea contractelor, se introduc mecanisme specifice de naştere, transmitere şi stingere a obligaţiilor, se utilizează procedee informatice şi se reglementează termene de prescripţie şi de perimare mai scurte, iar în caz de litigiu, se recurge la arbitraj sau la proceduri rapide, puţin încă dezvoltate în Republica Moldova.

Rapiditatea nu poate fi imaginată fără *punctualitate.* Obligaţiile comerciale asumate, ce reies din încheierea contractelor, trebuie să fie executate la scadenţă, nici mai târziu, dar nici mai devreme. În consecinţă, termenul stipulat pentru executarea obligaţiei comerciale poate fi esenţial, astfel încât nerespectarea lui desfiinţează în întregime contractul prin rezoluţiune; dobânda la creanţă exprimată în bani curge de drept din ziua în care datoria este exigibilă etc.

Creditul reciproc este de natura operaţiunilor de întreprinzător. Fiecare antreprenor are nevoie de un timp anume pentru a-şi executa obligaţiile asumate. De multe ori, el se obligă să dea ceea ce nu posedă încă, dar va avea la scadenţă. De aceea, antreprenorul este creditat de partenerii săi de afaceri cu încrederea că va fi în măsură să-şi onoreze, la scadenţă, obligaţiile asumate. Incapacitatea de a plăti datoriile sale reprezintă un incident major, care nu mai poate fi limitat la relaţia bipartită, ci devine o problemă de interes public, care poate aduce grave perturbări vieţii economice şi care presupune intervenţia justiţiei prin procedura insolvenţei.

Alături de creditul comercial, în forma încrederii în capacitatea fiecăruia de a-şi executa la scadenţă obligaţia asumată, în prezent intervine şi creditul acordat de instituţiile de credit agenţilor economici pentru finanţarea operaţiunilor comerciale de producţie, distribuţie sau servicii.

Securitatea creanţelor este o necesitate care decurge firesc din credit. Facilitatea acordării creditului implică o protecţie sporită faţă de pericolul neexecutării lui la scadenţă.

Toate aceste reglementări specifice menționate impun o delimitare cât mai precisă a obligațiilor ce reies din contractele comerciale față de cele civile.

Da, este cert faptul că izvorul cel mai principal al relațiilor juridice ce țin de reglementarea contractelor comerciale este anume Codul civil, iar ramura nouă de drept – dreptul contractelor comerciale – este o instituție juridică ce vine nemijlocit din dreptul civil. Cu toate acestea, atât teoria cât și practica, ce reprezintă oglinda perioadei istorice concrete, ne impune să separăm din cadrul dreptului civil contractele speciale – contractele comerciale, din motivul că deja această instituție de drept are deja metode, obiect, principii și subiecți speciali. Nu suntem de acord cu afirmația unora că această separație nu este oportună, din motivul că apariția unei noi ramuri de drept complică și mai mult atât studiul cât și aplicarea în practică a prevederilor legale. Într-adevăr ar fi mult mai simplu acest fapt, așa cum analogic ar fi mult mai simplu pentru toți să ne reîntoarcem la delimitarea efectuată încă în perioada Imperiului Roman: *drept public* și *drept privat*. Dar acest lucru este o absurditate și depășită mult de timp.

Totuși, considerăm că dreptul contractelor comerciale dispune de două criterii de identificare a comercialității obligațiilor ce reies din contractele comerciale, și anume [1]:

a) *criteriul obiectiv*, constând în descrierea laturii obiective a faptelor şi actelor de comerţ;

b) *criteriul subiectiv*, constând în instituirea legală a

prezumţiei de comercialitate a obligaţiilor asumate de un comerciant-antreprenor.

Utilizate împreună, cele două criterii servesc la delimitarea domeniului specific al dreptului contractelor comerciale.

Dar examinate izolat, fiecare dintre aceste criterii este imprecis, numai cumulate împreună au sens.

Criteriul obiectiv nu oferă satisfacţie deplină în cazul actelor repetitive şi de masă, cum sunt acele ce reies din contractele precum: vânzarea, închirierea, depozitul, cecul etc., care pot fi sau civile, sau comerciale după natura activităţii în care sunt integrate, astfel că adevăratul lor caracter se va putea determina numai apelându-se şi la cel de-al doilea criteriu.

La rândul său, criteriul subiectiv este imprecis, pentru că nu toate obligaţiile asumate de un antreprenor sunt obligaţii comerciale.

Cu toate cele expuse *supra*, este foarte dificil de a defini dreptul contractelor comerciale, din motivul că dreptul contractelor comerciale la o autonomie certă totuși este mult legat de dreptul civil, pentru că se sprijină pe doi piloni ai dreptului civil: obligaţiile şi bunurile, la care mai adăugăm persoana fizică și persoana juridică care desfășoară activitatea de întreprinzător şi patrimoniu.

Putem spune că este o situaţie inversă – dreptul civil este contaminat masiv de dreptul contractelor comerciale. Pentru o sesizare mai aprofundă a acestui concept, este necesar a studia și obiectul dreptului contractelor comerciale.

Obiectul dreptului contractelor comerciale. Obiectul dreptului contractelor comerciale îl formează raporturile juridice patrimoniale care au caracter de întreprinzător (acte de comerţ) şi în secundar, unele raporturi juridice nepatrimoniale interesând activitatea de întreprinzător, în care subiecţii de drept se află unii faţă de alţii în poziţie de egalitate juridică.

Dreptul contractelor comerciale, fiind o ramură de drept special privat, are un domeniu de aplicare bine stabilit. Determinarea obiectului şi a domeniului său de aplicare depinde de sistemul adoptat de legiuitor. În raport cu sistemul adoptat de Codul civil, considerăm că dreptul contractelor comerciale este *un drept obiectiv* – când obiectul său este constituit din faptele şi actele de întreprinzător (comerciale), fără a se ţine seama de calitatea persoanelor, deci un *drept al actelor de întreprinzător* sau *un drept subiectiv,* când sunt avute în vedere subiecţii de drept cărora li se aplică normele speciale ale dreptului contractelor comerciale şi care nu pot fi decât antreprenorii (din motivul că la baza tuturor contractelor comerciale se află scopul de a obține profit), deci *un drept profesional al antreprenorilor.*

Obiectul dreptului contractelor comerciale trebuie să fine analizat prin prisma a două sisteme, şi anume: sistemul subiectiv şi sistemul obiectiv:

I. ***sistemul subiectiv*** este sistemul potrivit căruia dreptul contractelor comerciale are ca obiect normele juridice care reglementează activitatea subiecţilor (antreprenorilor). Criteriul subiectiv constă în a atribui prin lege caracterul de acte comerciale acelor acte care srnt săvârşite de antreprenori, în mod obişnuit, ca o profesie.

Dreptul contractelor comerciale apare în acest sistem ca un *drept profesional* care se aplică numai persoanelor ce au calitatea de întreprinzător (comerciant). Este un sistem care se prevalează de tradiţie. Dreptul special contractual aplicabil antreprenorilor s-a format prin uzanţe şi reguli stabilite de corporaţiile de negustori. Acest drept care a stat la baza primelor reglementări, ale activităţii antreprenoriale, este un drept profesional – *un jus mercatorum*. Cu toate că au fost desfinţate corporaţiile şi s-a proclamat principiul libertăţii comerţului, dreptul contractelor comerciale şi-a păstrat acest caracter.

Persoanele care săvârşesc acte de comerciale sunt ţinute la obligaţii speciale, expuse la rigorile falimentului şi supuse jurisdicţiilor speciale. Justificarea aplicării regulilor comerciale este dată de calitatea de comerciant-antreprenor *exercitată ca profesie obişnuită*. Comercianţii-antreprenori (în continuare *antreprenori*) sunt autorizaţi şi înregistraţi oficial. Fiecare antreprenor posedă mijloace financiare, pe care le exploatează deschis supunându-se regulilor dreptului afacerilor.

Concepţia subiectivă prezintă însă o dublă dificultate. În primul rând, ea cere o stabilire legală a profesiilor din domeniu. Or, unele din aceste profesii nu sunt reglementate decât cel mult de uzuri, adesea insuficiente. În al doilea rând, nu toate actele efectuate de un antreprenor se raportează la profesia sa, ci, dimpotrivă, persoane care nu fac comerţ folosesc tot mai mult operaţiile juridice şi tehnicile destinate antreprenorilor.

II. ***sistemul obiectiv*** este acel sistem în care dreptul contractelor comerciale are ca obiect normele juridice aplicabile comerţului, adică acelor fapte şi acte calificate de lege ca *fapte din sfera antreprenoriatului*, indiferent de persoana care le săvârşeşte. Faptul de comerţ este noţiunea primordială, deoarece raporturile juridice se nasc din fapte sau acte juridice. Antreprenorul este noţiunea secundară, întrucât el săvârşeşte în mod secundar şi alte fapte din domeniul comerţului, cum ar fi contracte şi obligaţii, în afară de actele de comerţ obiective, în mod secundar. Ca fapte şi acte de comerţ, pot fi distinse actele (contractele): de cumpărare-vânzare, schimb, intermediere, transport, operaţii bancare de asigurare etc. Codul comercial a ţinut să sublinieze ferm caracterul obiectiv al dreptului comercial, considerând că numai anumite fapte obiective sunt fapte de comerţ, iar pe de altă parte, supune legii comerciale orice persoană care săvârşeşte una din aceste fapte, iar nu numai pe comerciant.

Considerăm că caracterul obiectiv al dreptului contractelor comerciale se individualizează prin prisma normelor juridice specifice dreptului contractelor comerciale, ce sunt aplicabile în acest sistem unor categorii de acte juridice şi operaţiuni juridice denumite *acte de comerţ*, în cazul de faţă contractelor, iar nu unor categorii de persoane, cum ar fi antreprenorii. Acest sistem este inspirat din ideile Revoluţiei franceze care a suprimat corporaţiile şi a impus principiul egalităţii civile, ce în fine a constituit fundamentul Codului comercial francez din anul 1807 şi după el.

Putem concluziona că dreptul contractelor comerciale care are ca *obiect de reglementare acele raporturi patrimoniale referitoare la fapte de comerț și rapor-*

turile juridice nepatrimoniale conexe stabilite între subiecţii: antreprenorii şi societăţi comerciale, raporturile juridice procesuale, izvorâte din litigiile dintre participanţii la actele de comerţ (contractele comerciale), precum şi orice alte raporturi juridice care au legătură cu faptele şi actele de comerţ din domeniul contractelor comerciale ce au ca scop obținerea profitului.

Prin ***metoda reglementării juridice*** se înţelege totalitatea de procedee de influență a dreptului asupra participanţilor la relaţiile sociale, consfinţite prin lege. De regulă, fiecare ramură de drept presupune existenţa unor metode specifice de reglementare a comportamentului subiecţilor de drept [2].

La determinarea metodei de reglementare juridică a relaţiilor sociale, se cere a fi luate în considerare mai multe componente:

– modul în care sunt stabilite drepturile şi obligaţiile subiecţilor le drept;

– gradul de determinare a drepturilor stabilite şi al libertăţii de acţiune a subiecţilor;

– alegerea faptelor juridice considerate ilegale;

– caracterul situaţiei juridice a părţilor raportului juridic, repartizarea drepturilor şi a obligaţiilor între subiecţi;

– căile şi metodele de asigurare a drepturilor subiective.

Caracterul complex al obiectului dreptului contractelor comerciale presupune aplicarea mai multor procedee de influență asupra comportamentului participanţilor, specifice activităţii de întreprinzător.

Astfel, în unele cazuri, legea prevede drept izvor de apariţie a drepturilor şi obligaţiilor întreprinzătorilor contractul comercial încheiat între întreprinzători, în alte cazuri – actul emis în limitele competenţei de autorităţile publice (de exemplu, dispoziţia executorie a Agenţiei Naţionale pentru Protecţia Concurenţei); în al treilea rând, drepturile şi obligaţiile reies direct din conţinutul legii (obligativitatea înregistrării de stat).

Prin urmare, normele dreptului contractelor comerciale pot fi atât norme dispozitive (nici nu obligă, nici nu interzic o acţiune), dar pot avea un caracter de recomandare, în unele cazuri, pot avea un caracter imperativ.

Subiecţii raportului juridic al dreptului contractelor comerciale se pot afla pe poziţii de egalitate (raporturi pe orizontală) între întreprinzători, întreprinzător şi furnizori sau consumatori ori pe poziţie de subordonare (raporturi pe verticală) între întreprinzători şi stat, autorităţile administraţiei publice centrale şi locale (în situația necesității înregistrării obligatorii a activității de întreprinzător).

Pentru apărarea drepturilor şi intereselor agenţilor economici, legislaţia prevede diferite metode şi mecanisme de realizare. Pentru neexecutarea obligaţiunilor, antreprenorii, persoanele cu funcţii de răspundere, autorităţile administraţiei publice sunt sancţionate, după caz, atât civil şi material, în unele cazuri chiar şi administrativ, penal.

Prin urmare, în dreptul contractelor comerciale sunt aplicabile mai multe metode (regimuri juridice) de reglementare juridică: *metoda dispoziţiilor* (prescripţiilor) obligatorii; *metoda voinţei autonome a părţilor* (metoda acordului liber); *metoda recomandărilor* etc. [3].

Fiind toate acestea sus-menționate, remarcăm că anume în urma cercetării evoluției contractelor comerciale prin prisma perioadelor istorice ale sale, putem afirma cert că dreptul civil şi dreptul comercial (dreptul afacerilor – în accepțiunea modernă) au transmis, puțin câte puțin, contractelor comerciale un caracter de instituție juridică individuală, cu un aspect vădit autonom în cadrul dreptului privat, acordându-i-se o nișă separată atât în reglementări, cât şi în utilizări practice de zi cu zi, fapte ce pot fi probate nemijlocit prin doctrină şi prin opera legislativă existentă.

Aşadar, toate aspectele expuse se datorează faptului că antreprenorii au început intuitiv să separe contractele civile în două categorii mari: ***contracte civile*** şi ***contracte speciale*** (contracte destinate activității de întreprinzător), ceea ce a avut la bază un scop bine determinat: ***obținerea din activitatea de întreprinzător a profitului***.

Această separație, mai târziu, a prins rădăcini şi în latura legală a activității, fiind observată ca reglementări speciale în cadrul sistemului de drept romano-germanic, precum şi în cadrul sistemului de drept anglo-saxon. Pe parcursul ultimelor decenii, antreprenorii au început să utilizeze ferm noua terminologie: ***contracte comerciale*** sau ***contracte speciale***.

Dreptul contractelor comerciale, atât din punct de vedere teoretic, cât şi practic, este format din ansamblul normelor juridice, din sfera dreptului privat, ce reglementează domeniul contractelor speciale, cunoscute sub denumirea de contracte comerciale, în care ca subiecți se regăsesc persoane fizice şi juridice (antreprenorii) ce au ca scop încheierea unor tranzacții comerciale cu obținerea în final a unui profit (activitate de întreprinzător).

Dreptul contractelor comerciale este o instituție a dreptului civil care reglementează prin intermediul actelor sale juridice încheiate atât producția, cât şi circulația mărfurilor, executarea de lucrări şi prestarea de servicii. Deci dreptul contractelor comerciale reglementează nu numai relaţiile de schimb, de interpunere, dar şi cele de producere a bunurilor, executarea de lucrări şi prestarea de servicii.

În final, putem propune definiția ***dreptului contractelor comerciale, ca fiind acea ramură a dreptului privat ce reglementează relațiile sociale patrimoniale și personal nepatrimoniale, raporturi ce apar în legătură cu existența acordului între două sau mai multe persoane cu intenția de a constitui, modifica sau a stinge un raport juridic născut în urma încheierii unui contract datorită desfășurării unei activități de întreprinzător, activitate ce are ca scop final obținerea unui profit.***

Referințe:

1. Romul Petru Vonica. *Drept comercial. Parte generală*. București: Lumina Lex, 2000, p.57.

2. Cuznețov A., Vlaicu V. și alții. *Dreptul afacerilor.* Chișinău: CEP USM, 2013, p. 48.

3. *Ibidem,* p.49.

PROCEDURA DE JUDECATĂ ÎN TIMPUL DOMINAŢIEI OTOMANE

Ion JECEV,
doctor în drept (USM)

În perioada dominaţiei otomane, deşi a avut loc procesul de înşerbire al ţăranilor, totuşi aceştia (numiţi „vecini”) nu erau cu totul lipsiţi de posibilitatea de a apela la justiţie, în mod particular, pentru a contesta starea de vecin ori chiar în cazul recunoaşterii acesteia, pentru a cere constatarea caracterului ilicit al tranzacţiilor stăpânului care îi afectau.

Cuvinte-cheie: justiţie; instanţă de judecată; martori; Principatele Române; dominaţie otomană; jurământi; probe; procedura de judecată; infracţiuni; domnitor.

* * *

During Ottoman dominion, although took place enslavement of peasants, however these (called “neighbours”) were not totally deprived of the opportunity to appeal to justice, particularly to contest the status of neighbor or even in case of recognition to ask for finding the illegal nature of master’s accontion that affect them.

Keywords: justice; court; Romanian Principalities; Ottoman dominion; oaths; court procedure; crimes; Ruler.

Deşi a avut loc procesul de înşerbire al ţăranilor, totuşi aceştia (numiţi „vecini”) nu erau totalmente lipsiţi de posibilitatea de a apela la justiţie, în mod particular, pentru a contesta starea de vecin ori chiar în cazul recunoaşterii acesteia, pentru a cere constatarea caracterului ilicit al tranzacţiilor stăpânului care îi afectau. Astfel, în 1632, Toader Petriman, Ion Grosul şi Iftenie Haidău se apucă chezaşi pentru Ion şi Iftodi Tiburcă, garantând că aceştia se vor prezenta la Iaşi la Divan pentru a decide Divanul dacă sunt sau nu vecinii jupânului (a cărui nume nu se specifică în act), urmând ca în caz de neprezentare a celor doi, chezaşii să devină vecini [3, p.74-75], sancţiune foarte drastică, neproporţională cu gravitatea faptei, dar care indică asupra strictеţei rigorilor impuse celor ce vroiau să contesteze starea de dependenţă personală.

Femeile erau capabile să depună jurământ, să facă mărturisiri, adică declaraţii cu privire la adevărul unui fapt de natură să producă contra sa consecinţe juridice. *Cartea românească de învăţătură* (1646) impune mărturisirii exigenţa de sinceritate, astfel încât în caz de răpire mărturisirea femeii că în prealabil se făcuse nunta va fi crezută, numai dacă femeia se află sub ascultarea părinţilor, şi nu va fi crezută dacă se află sub ascultarea bărbatului din motiv că nu era sinceră, temându-se de bărbat.

Proba cu martori se folosea atât în litigiile civile, cât şi în cauzele penale. În special erau solicitate mărturiile persoanelor care au asistat la alcătuirea unui act, de exemplu al testamentului, sau al înscrisului de vânzare a moşiei, în caz de litigiu, aceştia erau chemaţi să declare în ce împrejurări s-a săvârşit actul. Uneori înscrisurile erau alcătuite în faţa autorităţilor publice – a pârcălabului, sau a şoltuzului cu cei 12 pârgari care le eliberau părţilor „zapise de mărturie” spre a le folosi în caz de necesitate.

Proba cu martori putea fi administrată direct de instanţă, dar putea să se delege un dregător pentru a colecta declaraţiile martorilor luate de obicei sub jurământ. În situaţia în care ambele părţi aduceau martori, dregătorii se aflau în dificultate şi nu luau decizia, adresându-i judecăţii domneşti. Astfel la 1628 dregătorii, confruntându-se cu prezentarea de către reclamant a 15 martori şi de către pârât a 4 martori, nu soluţionează litigiul, ci le pun termen de prezentare în faţa domnitorului [2, p.550-551].

În Principatele Române, pentru a fortifica posibilitatea de a ajunge la adevăr în cursul adminstrării probelor s-au utilizat şi cărţile de blestem, ca mijloc de presiune. Cărţile de blestem erau date de mitropolit şi episcopi şi preconizau căderea blestemului asupra aceluia care s-ar împotrivi actului săvârşit. Chiar domnitorii recurgeau la blestem, atunci când doreau să consolideze temeinicia unui act.

În litigii civile, neprezentarea la termen în judecată echivala cu recunoaşterea pretenţiei părţii adverse. Autorii Valentin Al.Georgescu şi Ovid Sachelarie considerau că, de obicei, termenul de asteptare era de 8 zile, asteptarea în general de opt zile era nu numai expresia unei elastice aplicări a decăderii rezultate din neprezentare, dar şi expresia conceptului „timp” în societatea feudală, ziua procesuală nefiind o zi calendaristică, ci un răstimp, în general de opt zile, ce separau un târg de altul [6, p.17]. În câteva acte de la Vasile Lupu se indică că partea prezentă (de obicei, reclamantul) a aşteptat peste zi încă o săptămână şi fiindcă partea adversă nu a venit şi deci a pierdut („a rămas din toată legea ţării”), cel prezent a câştigat procesul – „s-a îndreptat şi şi-a pus şi fierâie în vistieria domnească” [4, p.324-325, 328-330].

Unele acte arată termen de 4 zile peste termenul stabilit; 4 săptămâni; sau doar se menţionează că partea (de obicei, reclamantul) a aşteptat peste zi, iar partea adversă nu s-a prezentat [1, p.319-320].

În legătură cu faptul că s-a intensificat criminalitatea, procedura de examinare a infracţiunilor deosebit de grave, săvârşite de cei ce erau numiţi răufăcători, capătă un caracter de intimidare, începe a fi aplicată tortura cu scopul de a-i determina pe bănuiţi să-şi recunoască vina şi să trădeze complicii. *Cartea românească de învăţătură*, mărturiile călătorilor străini ce treceau prin Principate şi actele cancelariei domneşti confirmă practicarea torturii faţă de presupuşii infractori [9, p.206].

În celelalte cazuri, procesul păstra caracterul contradictorial cu posibilitatea acordată părţilor de a aduce probe în susţinerea propiilor afirmaţii.

A început să se afirme principul individualizări pedepsei, astfel încât domnitorul poruncea dregătorilor ca să fie pedepsit „cel care rămâne vinovat după lege şi să nu se ia, nici să prade de la alţi oameni din sat care nu vor fi vinovaţi...” [5, p.381]. Dar se pare că principiul era respectat doar în cazul infractorilor deosebit de pe-

riculoşi, astfel încât răspunderea colectivă a persistat. A fost practicată în continuare şi răspunderea pentru omucidere a întregii comunităţi săteşti (dacă era un sat domnesc), dacă autorul crimei nu a fost descoperit. În cazul în care omuciderea s-a săvârşit în hotarul unui sat aflat în proprietate privată, urma să plătească amenda judiciară proprietarul sau proprietarii, atunci când satul dat era stăpânit în indiviziune de mai mulţi proprietari.

Actele domneşti, în special, ale celor ce atestau dreptul de proprietate funciară, erau considerate în continuare probe relevante, dar domnitorul putea cere şi alte probe, de exemplu, jurământul oamenilor buni şi bătrâni. Astfel la 1634 Vasile Lupu judeca o pricină, în care reclamantul a depus actele sale, totuşi domnitorul a dat pârâtului posibilitatea să vină cu 24 de oameni buni care să jure pe sfânta Evanghelie [4, p.117].

În calitate de probe s-au păstrat jurământul, inclusiv cel cu brazda pe cap, declaraţiile martorilor. Serviciile jurătorilor erau în continuare solicitate, dar procesul de selectare a lor ţinea de competenţa autorităţilor şi se realiza sub diverse forme: fie că acestea numeau direct jurătorii, fie că alegeau dintre cei aduşi de parte cu varianta dură de a nu accepta pe niciunul, aşa cum i s-a întâmplat reclamantului Costin, care în 1664 a dus mai mulţi jurători în faţa domnitorului, dar acesta nu i-a ascultat şi „i-a alungat cu mare ruşine” [7, p.112-113]. Relevanţa deosebită pentru proces a jurătorilor rezultă şi din formula pe care domnitorul o utilizează pentru a o desemna – „am dat lege lui Mircea şi au jurat şi s-au îndreptat...” [1, p.96]. Existau şi cazuri când cei menţionaţi într-un act, chemaţi să jure, nu vroiau şi astfel se descoperea falsul în acte – „zapis mincinos” [1, p.142-143].

În litigiile de stabilire corectă a hotarului, de asemenea, se utilizau jurătorii, care erau selectaţi de acel dregător, în responsabilitatea căruia era hotărnicirea. Dregătorul alegea martorii ce urmau să arate hotarul corect, aceştia jurau „cu brazda pe cap” că vor arăta corect hotarul, dregătorul mergea după ei şi punea semne (stâlpi) de hotar, după care alcătuia şi elibera carte de hotărnicire sub rezerva intervenţiei domneşti.

Jurământul era utilizat şi în această perioadă şi se presta în diverse situaţii în litigii civile sau cauze penale. Putea fi prestat jurământul ori de reclamant, ori de pârât, dar decizia aparţinea celui ce judeca cauza, care putea recurge la această probă din insuficienţă de probe, însă putea, de asemenea, da curs cererii unei părţi de a condiţiona soluţia cauzei, în funcţie de prestarea jurământului. Dacă partea căreia i se deferea prestarea de jurământ refuza să-l presteze, acesta era interpretat în mod univoc ca recunoaşterea pretenţiei părţii adverse.

Corpurile delicte, înscrisurile erau considerate dovezi cu o forţă probatorie mai înaltă decât jurătorii ca martori de bună-credinţă. Forţa probantă a însrisurilor în procesele cu privire la moşii era mare, dar ele erau examinate atent de domnitor, căci unele dintre ele se dovedeau a fi „răsuflate, hiclene, strâmbe”, adică falsificate. Pentru a dispune de probe la judecarea unui litigiu, domnitorii porunceau unor autorităţi din teritoriu, de unde erau împricinaţii, să ajute la trimiterea lor. Aşa de exemplu, la 1633, domnitorul Moise Movilă poruncea pârcălabilor ţinutului Neamţ să dea zi de înfăţişare la divan împricinaţilor, care urmau să aducă cu ei toate „uricele şi zapisele” şi să oprească pe unul din ei să-şi facă mori şi casă până la rezolvarea conflictului de către domnitor [3, p.502].

Se utiliza şi cercetarea la faţa locului, în special pentru a stabili nişte fapte – dacă un riveran îneacă morile altuia, unde este situat un vad de moară şi în proprietatea cui se află etc. Ea se realiza prin delegarea unui sau mai multor dregători care se deplasau în teritoriu şi după cercetarea făcută întocmeau un răspuns, pe care îl trimiteau domnitorului care urma să emită decizia finală.

Procedurile de căutare a lucrului dispărut şi a ducerii urmei se mai utilizau şi frontiera cel puţin dintre Principatele Române nu era un impiediment pentru ducerea urmei. Aşa în 1666 domnitorul prescria judelui transilvănean Ştefan Lazar să ajute moldovenilor să-şi recupereze vitele furate, căci ei au dus urma până la satele lui [8, p.66-67].

Se practica un fel de expertiză pentru a evalua valoarea unor sate, a lucrărilor de construcţie a casei, a iazului, morii etc. În special, aceste evaluări erau efectuate de mari dregători şi erau solicitate în cazul partajului succesoral, dacă defunctul nu a lăsat testament referitor la împărţirea proprietăţii asupra satelor lăsate ca moştenire mai multor succesori care nu se puteau pune de acord în privinţa împărţirii averii succesorale.

Valoarea afirmaţiilor unui expert era mai mare decât a declaraţiilor unor martori. *Cartea românească de învăţătură* (glava 14, zăceala 8) prevedea că în cazul în care „vraciul” afirmă că rana mortală nu a fost provocată de o anumită armă, iar martorii declarau contrariul, se va da crezare „vraciului”.

Taxele judiciare s-au multiplicat, printre ele fiind arătată de documente „ferâia” sau „hierâia”– taxă plătită de partea câştigătoare a procesului pentru a primi hotărârea definitivă ca titlu executoriu. Multe acte atestă ferâia plătită în galbeni (zloţi), de obicei, 24 sau 12 galbeni, depusă în vistieria domnească [4, p.29-30, 102, 263, 270, 324, 328-330]. Posibil că această taxă există mai de demult, nefiind atestată documentar sau actele cu menţiunea ei au fost pierdute, căci în actele din secolul XVII se indica că ferâie se pune în conformitate cu Legea ţării.

Şedinţele de judecată ale Divanului domnesc se ţineau în fiecare zi, iar Eustratie Dabija chiar insista asupra a două şedinţe pe zi: una de dimineaţă şi alta după masă, numai că cea de a doua deseori nu avea loc, căci împricinaţii nu se prezentau, preferând să nu dea ochii cu domnitorul, iubitor de băutură, abia sculat de la masă [6, p.176].

Referinţe:

1. *Catalogul documentelor moldoveneşti*. Vol.IV. Bucureşti, 1970.
2. *Documenta Romaniae Historica*. Seria A, Moldova. Vol. XIX. Bucureşti: Editura Academiei RSR, 1969.
3. *Documenta Romaniae Historica*. Seria A, Moldova. Vol. XXI (1632-1633). Bucureşti: Editura Academiei RSR, 1971.
4. *Documenta Romaniae Historica*. Seria A, Moldova. Vol. XXII. Bucureşti: Editura Academiei RSR, 1974.
5. *Documente privind istoria României*. Seria A, Moldova, veac.XVII. Vol.IV, 1956.
6. Georgescu Valentin Al., Sachelarie Ovid. *Judecata domnească în Ţara Românească şi Moldova*. Partea II. Procedura de judecată. Bucureşti: Ed. Academiei RSR, 1982.
7. Moldova în epoca feudalismului. Vol.IV. Chişinău, 1983.
8. Veress A. *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*. Vol.XI. Bucureşti, 1939.
9. Арамэ Е. *Эволюция правовых институтов средневековой Молдовы (XV-XVIII вв.)*. Кишинэу: Изд-во Государственного университета Молдовы, 1999.